Konference EFNIL 2024 o jazykové rozmanitosti a jazykovém plánování

The 2024 EFNIL conference on linguistic diversity and language planning

Abstract: This text reports on the European Federation of National Institutions for Language (EFNIL) conference hosted by HUN-REN Hungarian Research Centre for Linguistics in Budapest, Hungary, on September 23–25, 2024.

Evropská federace národních jazykových institucí (dále federace, popř. EFNIL)[1] uspořádala ve dnech 23.–25. září 2024 v Budapešti 21. ročník výroční konference.[2] Tématem třídenního setkání byla jazyková rozmanitost a jazykové plánování (*Linguistic Diversity and Language Planning*). Federace EFNIL nesoustředí svou činnost primárně na akademický lingvistický výzkum, ale na aplikovanou lingvistiku, jazykové plánování a poradenství v oblasti jazykové politiky. Dění na výročních konferencích je tradičně rozděleno na administrativní část, vlastní odborné jednání a prostor pro představení oceněných diplomových prací.[3] Během úvodního valného shromáždění se uskutečnila mj. volba prezidenta federace (prezidentkou byla opět zvolena Sabine Kirchmeierová, která tuto funkci zastávala v předchozích třech letech).

Odborná část konference v mnoha ohledech zrcadlila pojem rozmanitosti uvedený v názvu konference – ať už šlo o pestrost jazykového/národnostního zázemí přednášejících (což je přirozený důsledek koncepce federace),[4] nebo o přístup ke zvolenému tématu. Organizátoři rozdělením referátů do sekcí vymezili tři, respektive čtyři užší oblasti: Jazykové menšiny a většiny – politiky a jejich působení (*Linguistic minorities and majorities – policies and their effect*), Vícejazyčnost a jazyková diverzita z hlediska multicentrických jazyků (*Multilingualism and linguistic diversity – the perspective of multicentric languages*), Vliv společenských a technologických faktorů na jazykovou rozmanitost (*The effect of societal and technological factors on linguistic diversity*) a znovu, ale obecněji, Vícejazyčnost a jazyková diverzita (*Multilingualism and linguistic diversity*).

Z pohledu posluchače na sebe výzkumné otázky pojednávané v jednotlivých sekcích plynule navazovaly, respektive sama bych celkový dojem z konference označila slovem „prolínání“ – jako se na určitém území prolínají tamější užívané jazyky, tematicky se prostupovaly i jednotlivé příspěvky;

[1] *The European Federation of National Institutions for Language (EFNIL)*, http://www.efnil.org/.

[2] Původně se akce měla uskutečnit v hlavním gruzínském městě Tbilisi, bohužel však politika gruzínské vlády směřující k omezování demokratických aktivit v Gruzii a její souběžný příklon k Rusku přiměly organizátory konference změnit místo konání. Budapešť byla zvolena především proto, že zde sídlí sekretariát federace.

[3] Federace pravidelně uděluje cenu nejlepším evropským magisterským pracím z oblasti výzkumu jazykového úzu, jazykové politiky a vícejazyčnosti. V rámci poslední, páté sekce jednání byly 25. září představeny čtyři oceněné práce.

[4] Na výročních konferencích přednášejí zástupci národních výzkumných a vzdělávacích institucí členských zemí Evropské unie. EFNIL sdružuje organizace z 24 zemí EU a ze 7 zemí mimo EU. (Kromě zmíněné Gruzie jde např. o Velkou Británii či Ukrajinu.) Ústav pro jazyk český AV ČR je členem federace od roku 2022.

úhly pohledu a jejich šíře se však pochopitelně měnily.[5] Pro ilustraci lze uvést následující přednášky řešící otázky jazykového managementu jazyků s rozdílným počtem uživatelů v různě velkých oblastech. Konkrétně angličtině, celosvětově užívanému jazyku, se věnovala Ann Veitchová (Britská rada, Singapur), která se ve svém příspěvku *Angličtina ve vícejazyčném světě: Vícejazyčnost a jazyková diverzita* (*English in a multilingual world: Multilingualism and linguistic diversity*) zaměřila na postoje k angličtině vyjadřované uživateli lokálních a/nebo menšinových jazyků a na skutečnost, že tyto postoje je při koncepci výuky angličtiny nutno brát v potaz. Aby angličtina nebyla ve vícejazyčném prostředí vnímána jako „mnohohlavá hydra" (Rapathana – Bunce, 2012), tedy jako něco nebezpečného, co je třeba s vynaložením velkého úsilí potírat, pracovníci Britské rady se do vyučování snaží začlenit hledisko rovnováhy a jazykových lidských práv (*linguistic human rights*; viz Skutnabb-Kangas – Phillipson, 1994) vůči jazykům lokálním a/nebo menšinovým. Tento příspěvek se, jako mnoho dalších, zaměřoval především na organizovaný jazykový management na institucionální úrovni. – Vedle toho na praktické uplatňování jazykového managmentu v Lucembursku, zemi, kde je vícejazyčnost „nutností" a v níž během pracovních dnů vzrůstá populace až o třetinu (Berg, 2019, s. 122), se soustředil Guy Berg, přičemž tamější stav triglosie vnímal jako zdravý základ umožňující svobodnou vícejazyčnost, která přináší kulturní i ekonomické benefity.

Oproti pohledům na celosvětově užívané jazyky, jako je právě zmíněná angličtina či němčina a francouzština, umožnila posluchačům další skupina přispěvatelů vhled do situace tzv. malých jazyků.[6] Tak tomu bylo v případě vystoupení Giorgi Alibegashviliho a Maky Tetradzeové (Státní univerzita v Tbilisi, Gruzie). Ti ve své plenární přednášce Státní jazyková strategie a jazyková politika v Gruzii (*The state language strategy and language policy in Georgia*) shrnuli gruzínskou strategii státního jazyka,[7] respektive dvou státních jazyků, gruzínštiny a abcházštiny, jimž je v rámci jazykové politiky deklarován prioritní význam. Vedle toho je však na území Gruzie více jazykových menšin[8, 9] a jazykovou diverzitu je nutné (ve spolupráci s lingvisty) ve výše zmíněné strategii zohlednit, ať už se jedná o dílčí kroky, jako je např. nutná standardizace zeměpisných jmen, nebo celkové zakotvení gruzínské jazykové diverzity jakožto součásti národního dědictví. Stanoviska týkající se nutnosti a potřebnosti spolupráce legislativní sféry s lingvisty při jazykovém plánování zaznívala v průběhu celé konference, konkrétně v tomto příspěvku však byly akcentovány překážky spolupráce (především šlo o nedostatky v personálním obsazení i financování dané oblasti), které její rozvíjení ztěžují.

Co se týká podílu lingvistů na jazykové politice a jazykovém plánování, o nápravu přetrvávajícího oddělování legislativní a odborné sféry se snaží právě aktivity EFNIL. Stejně jako v předchozích letech proto na této konferenci zazněly také

[5] V následujícím textu předkládám (subjektivně koncipovaný) průřez konferenčním děním, kompletní program konference je dostupný na adrese: https://efnil.org/conferences/2024-budapest/.

[6] Tedy jazyků, který mají majoritní postavení z hlediska státu, avšak minoritní v mezinárodním kontextu (Sloboda, 2016).

[7] Strategie je naplňována od roku 2022, z hlediska integrace a rovnosti jazykových minorit je klíčovým komponentem dvojjazyčná výuka (státního i menšinového jazyka). Rámcové informace viz Salakhunova (2024).

[8] Strategie sama uvádí údaj z roku 2014, který (na s. 11) hovoří o počtu 488 tisíc osob (dostupné na adrese https://smr.gov.ge/uploads/Files/_%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%92%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%90/Concept_ENG21.12.pdf).

[9] Jazykovým menšinám v Gruzii se na konferenci věnovaly ještě další dva příspěvky: Tinatin Bolkvadzeová (Státní univerzita v Tbilisi, Gruzie) se zaměřila na početně nejvíce zastoupené menšinové jazyky, arménštinu a ázerbájdžánštinu. Katharina Dücková (Ústav pro německý jazyk v Mannheimu, Německo) na němčinu.

příspěvky jazykovědců, kteří se dlouhodobě zaměřují na kritickou analýzu diskurzu veřejné správy. Mezi ně patří i Júlia Vrábľová (Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Slovensko), která se ve svém vystoupení zamýšlela nad tím, jak je jazyková ideologie využívána v mocenských procesech, jež se podílejí na prohlubování sociálně-kulturních nerovností, přičemž jako materiálové východisko využila Evropskou chartu jazyků,[10] zejména v ní užívanou terminologii.

Jako další multidisciplinárně zaměřenou oblast, která byla na konferenci diskutována, chci zmínit výzkum umělé inteligence ve vztahu k vícejazyčnosti. S ohledem na dynamický rozvoj a soustavné vylepšování funkcionalit AI lze očekávat, že se tomuto tématu bude dostávat velká míra pozornosti i na příštích jednáních federace. V roce 2024 byly AI věnovány především příspěvky v sekci Vliv společenských a technologických faktorů na jazykovou rozmanitost, ale i některé další. Například přednáška Javiera Hernandeze (Evropská komise, Belgie) Vícejazyčnost a AI v evropských institucích (*Multilingualism and AI in the European Institutions*) představila členům federace, jak Generální ředitelství Evropské komise pro tlumočení využívá vlastní jazykové modely v oblasti zpracování přirozeného jazyka a technologií hlasové interakce. Vytvářené systémy převodu řeči na text a textu na řeč jsou přizpůsobovány potřebám institucionální komunikace a jejich cílem je rovněž podpora dostupnosti informací a obsahů pro uživatele menšinových jazyků. Oproti tomu Magnus Ahltorp (Univerzita v Uppsale, Švédsko) se kromě pozitiv zaměřil i na negativní důsledky zavádění jazykových technologií pro menšinové jazyky, což ilustroval běžnými doklady z praxe, konkrétně (ne)přizpůsobením klávesnic tzv. chytrých telefonů.

Zatím jsem měla možnost zúčastnit se dvou konferencí EFNIL – loňské, o níž zde informuji, a konference v roce 2023, věnované online slovníkům, jazykovým portálům a roli jazykových uživatelů (Mžourková, 2024). Je jistě poněkud zrádné pokoušet se v již více než dvacetileté historii těchto setkání na základě účasti na pouhých dvou o abstrahování nějakých obecných tendencí, přesto se o jedno krátké shrnutí pokusím: tato konference bilancuje, informuje i aktivizuje. Přednášející bilanci a nová zjištění předkládají v sumarizujících, popřípadě informativních příspěvcích k minulosti i současnosti jazykové politiky a jazykového plánování – ať už se jejich vystoupení týkají vytváření jazykových zdrojů a nástrojů, nebo vztahu jazykového univerzalismu a menšinových jazyků v nejrůznějších aspektech. Vedle toho federace aktivizuje ke konkrétním činům, respektive k nutné spolupráci lingvistů s legislativními orgány a dalšími činiteli. Konkrétně v roce 2023 byla na konferenci diskutována nepřítomnost některých tzv. malých jazyků v operačních systémech chytrých telefonů či v prostředí streamovacích platforem. V roce 2024 i díky aktivnímu působení členů federace došlo k zařazení slovinštiny do nabídky systému iOS užívaného ve výrobcích společnosti Apple.[11] Z pohledu většinových jazyků se mohou takové kroky jevit jako drobné, pro mluvčí tzv. malých jazyků však jde o velmi důležitý akt. Je tedy zřejmé, že v diskusi nad otázkami legislativy a jazyka je nyní EFNIL partnerem, jehož hlas má váhu.

Zdroj financování
Publikace vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

[10] *European Charter for Regional or Minority Languages*, dostupné na adrese: https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/text-of-the-charter.

[11] Další informace (slovinsky) jsou dostupné na adrese https://www.blog.uporabnastran.si/2024/02/05/istyle-je-v-centru-europark-maribor-odprl-novo-pooblasceno-apple-trgovino/.

LITERATURA

Berg, G. (2019): Multilinguisme et économie ouverte – Le microcosme mondialisé du Luxembourg. In: T. Tender – L. M. Eichinger (eds.), *Language and Economy: Language Industries in a Multilingual Europe: Contributions to the EFNIL Conference 2019 in Tallinn*. Budapest: Research Institute for Linguistics, Hungarian Academy of Sciences, s. 121–128.

Mžourková, H. (2024): O dědictví, slovnících a jejich uživatelích: K jubilejní konferenci EFNIL 2023. *Naše řeč*, 107 (1), s. 48–50. https://doi.org/10.58756/n11072403

Rapatahana, V. – Bunce, P. (eds.) (2012): *English Language as Hydra: Its Impacts on Non-English Language Cultures*. Bristol: Multilingual Matters.

Salakhunova, A. (2024): Georgia's path to inclusivity: Integrating ethnic minorities through education and policy reform. *Eurac Research Magazine*, 15 October 2024. https://www.eurac.edu/en/blogs/eureka/georgia-s-path-to-inclusivity-integrating-ethnic-minorities-through-education-and [cit. 25. 1. 2025]

Skutnabb-Kangas, T. – Phillipson, R. (eds.) (1994): *Linguistic Human Rights: Overcoming Linguistic Discrimination*. Berlin: De Gruyter Mouton. https://doi.org/10.1515/9783110866391

Sloboda, M. (2016): Menšinový jazyk. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, s. 1011–1013. https://www.czechency.org/slovnik/MENŠINOVÝ JAZYK

Hana Mžourková

Ústav pro jazyk český AV ČR
Letenská 123/4, 118 00 Praha 1
mzourkova@ujc.cas.cz

Tento článek je volně přístupný na základě licence *Creative Commons Uveďte původ 4.0 Mezinárodní veřejná licence*.